

Leksykon socjologii religii, red. Maria Libiszowska-Żółtkowska i Janusz Mariański, Verbinum, Warszawa 2004, ss. XIV+497.

Jest to oczywiste, ale warto przypomnieć, że słowniki o charakterze encyklopedycznym odgrywają bardzo ważną rolę w życiu społecznym. Są pierwszym źródłem podstawowych wiadomości. Przy dokonującej się specjalizacji stanowią niezastąpione źródło informacji o charakterze pogłębionym, autorytatywnym. Każdy, kto z nich korzysta, uzyskuje najnowsze informacje, pouczenie o związkach z różnymi działami nauki, podstawową i najnowszą bibliografię zagadnienia¹. Dobrze się stało, że obok ostatnio wydanej *Encyklopedii socjologii*² otrzymujemy *Leksykon socjologii religii*, dzieło bogatsze w treści, bo sytuujące je pośród słowników o charakterze społecznym i wyznaniowym. Szczególnie ten ostatni wyznacznik ubogaca pracę o szczególną wartość, bo przecież człowieka nie można ograniczyć do samego tylko porządku doczesnego. Żyjąc w historii ludzkiej integralnie zachowuje swoje powołanie do życia wiecznego³. Warto tu podkreślić, że troska o całościowe ujęcie, rozumienie i wyjaśnianie procesów, które mają wpływ na życie religijne, moralne i zachowania międzyludzkie, to charakterystyczna cecha piarstwa Redaktorów *Leksykonu*, którzy – dalecy od wyznaniowego konformizmu – kierują się naukową solidnością badań.

Pani Profesor Maria Libiszowska-Żółtkowska jest znana jako badacz społecznych aspektów religii, roli i pozycji Kościoła katolickiego w społeczeństwie pluralistycznym, religijności Polaków, zwłaszcza inteligencji oraz zjawiska nowych ruchów religijnych. W tej ostatniej dziedzinie, jak czytamy w biogramie słownika, dokonała „wielu niezwykle ważnych definicyjnych uściśleń w za-

---

¹ Por. P. Jaroszyński, *Encyklopedia*. w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 3: *E-Gn*, kom. nauk. M. A. Krapiec (i inni), Lublin 2002, kol. 157-162.

² *Encyklopedia socjologii*, t. 1-4, kom. red. Wł. Kwaśniewicz (przew.), Warszawa 1998-2002.

³ Por. KDK 76.

kresie kluczowych pojęć” oraz „wypracowania teoretycznego modelu badań tego zjawiska”⁴.

Wydając *Leksykon* Ksiądz Profesor Janusz Mariański w pewnym sensie sięgnął do wcześniej podjętej inicjatywy, w której uczestniczył jako autor kilkudziesięciu haseł. Mam tutaj na myśli *Słownik katolickiej nauki społecznej*⁵, który tak wtedy, jak teraz odpowiada na pilne zapotrzebowanie społeczne, wyrażające się w koniecznej reformie, mającej na celu „upodmiotowienie człowieka we wszystkich podstawowych dziedzinach życia publicznego”. Nie bez znaczenia dla zagwarantowania leksykograficznej precyzji i wartości książki pozostaje fakt, że ksiądz Mariański od 1993 roku jest kierownikiem działu Socjologia religii *Encyklopedii katolickiej* (t. 6-7), a od 2000 roku kierownikiem działu Socjologia tego pomnikowego wydawnictwa (t. 8).

Po uwagach natury ogólnej chciałbym skoncentrować się na znaczeniu *Leksykonu* dla teologii/eklezjologii pastoralnej. Jest ona – jak pisze Ojciec Święty Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* – „nauką refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii; a więc o Kościele jako «powszechnym sakramencie zbawienia», jako znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości” (art. 57). Nie jest tylko „umiejętnością, zespołem wskazań, doświadczeń i metod”, lecz także posiada status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej, ponieważ czerpie z wiary zasady i kryteria działalności duszpasterskiej Kościoła w historii. Wśród tych zasad i kryteriów szczególnie ważne miejsce zajmuje ewangeliczne rozeznanie sytuacji społeczno-kulturalnej i kościelnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska⁶. W tym zdaniu sobie sprawy ze stanu rzeczy znaczącą pomoc świadczy socjologia, w tym socjologia religii. Nie chodzi tu tylko o „zbadanie stanu faktycznego”, ale także o „wyjaśnienie konkretnej współczesnej postawy całego Kościoła” oraz „warunków”

⁴ J. Mariański, *Libiszowska-Zótkowska Maria*, w: *Leksykon socjologii religii*, red. M. Libiszowska-Zótkowska, J. Mariański, Warszawa 2004, s. 222-223.

⁵ *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. Wł. Piwowarski, Warszawa 1993.

⁶ Por. tamże.

jego wzrastania, lub – ujmując rzecz w języku niemieckim – samourzeczywistniania się (*Selbstverwirklichung*)⁷.

Leksykon przychodzi pastoralistom z pomocą nie tylko w wyjaśnianiu terminów, które okazują się ważne i stosowane w teologii pastoralnej czy zbawczej posłudze Kościoła (tzw. duszpasterstwie)⁸, lecz także w rozumieniu procesów, które są charakterystyczne dla współczesnego życia społeczno-kulturowego lub religijnego⁹ czy też samej socjologii religii¹⁰. Prócz tego znajdujemy tu hasła, które zaskakują nie tylko sformułowaniem, ale i umiejętnym opracowaniem lub podjęciem nowych, do tej pory rzadko pojawiających się w leksykonach, choć obecnych w pracach socjologów, w tym socjologów religii, problemów. Myślę tu przede wszystkim o artykule *Codziennosc a religia* (I. Borowik), *Ekonomia a religia* (E. Stachowska), *Globalizacja a religia* (G. Woroniecka), *Internet a religia* (A. Górny), *Naród a religia* (D. Wadowski), *Politologia religii* (M. Libiszowska-Żółtkowska), *Prospołeczność a religia* (J. Śliwak), *Prywatyzacja religii* (I. Borowik), *Socjologia misji* (S.A. Wargacki), *Zdrowie a religia* (M. Libiszowska-Żółtkowska).

Wydaje się, że zabrakło artykułów, które powinny pojawić się jako osobne hasła, choć pewne treści z nimi związane występują w różnych opracowaniach przedstawionego tu dzieła. W moim

---

⁷ F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 1: *Wstęp do teologii pastoralnej. Teologiczne zasady duszpasterstwa*, Lublin 1970, s. 33 (są to uwagi ks. prof. dra hab. Wł. Piwowarskiego z jego artykułu *Eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej*, który – za jego zgodą – Ksiądz Blachnicki przejął do swego skryptu).

⁸ Na przykład: *Dechrystianizacja* – A. Wójtowicz, *Desakralizacja* – A. Wójtowicz, *Grupa religijna* – W. Świątkiewicz, *Katechizacja* – B. Bilicka, *Kontakt duszpasterski* – J. Mariański, *Kult religijny* – J. Baniak, *Osobowość religijna* – M. Stepulak, *Parafia* – W. Świątkiewicz, *Postawa religijna* – J. Baniak, *Praktyki religijne* – W. Świątkiewicz, *Rytuał* – J. Baniak, *Socjalizacja religijna* – S. Zaręba, *Tradycja religijna* – W. Świątkiewicz, *Wiedza religijna* – J. Mariański, *Więź religijna* – L. Gajos.

⁹ Na przykład: *Dyferencjacja społeczna a religia* – J. Mariański, *Język religijny* – J. Szymoń, *Katolicyzm i Kościół ludowy* – L. Gajos, *Konwersja* – M. Libiszowska-Żółtkowska, *Moralność a religia* – J. Mariański, *Nowe ruchy religijne* – T. Doktor, *Rynkowa teoria religii* – E. Stachowska, *Teleewangelizacja* – S.A. Wargacki.

¹⁰ Na przykład: *Operacjonalizacja pojęcia religijności* – I. Borowik, *Religijność kościelna* – M. Dębski.

---

przekonaniu kolejne wydanie *Leksykonu* należałoby wzbogacić o hasła *Chrześcijanin w Świecie* (czasopismo), *Communio*; *Jan Paweł II*; *Ruch eklezjalny*; *Stowarzyszenia i związki religijne*; *Vaticanum II*. Osobny problem stanowią biogramy. Można bowiem niechcący pominąć osoby, które są lub były obecne w naszym życiu społecznym i religijnym. Oczywiście, przedłożenie pełnej ich listy wymaga konsultacji międzyrodowiskowych. Ze swej strony pragnę wskazać na uzupełnienie słownika o biogramy: *Blachnicki Franciszek Karol, ks. dr hab.*; *Nitecki Piotr, ks. prof. dr hab.*; *Skorowski Henryk, ks. prof. dr hab.*

Uwagi wskazujące na potrzebę dopełnienia treści prezentowanej pracy zazwyczaj pojawiają się na koniec. Chciałbym, by były one przyjęte ze zrozumieniem, w myśl łacińskiej maksymy *nihil est ab omni parte beatum*, co w języku polskim znaczy: „nie ma całkowitego szczęścia”.

Marek Marczewski